

dokumenty

Dve verzie *Krátičky známosti národu Slowanského Jána Kollára**

Peter Podolan (ed.)

I.

Kapitola XV.¹

Krátička známost národu Slowanského.

[IOT 1] Co jest národ?

Národ gest společnost všech těch lidj, kteřj gednu řeč mluwěgj, k.p. německá řeč a německý národ, slowanská řeč a slowanský národ.

[IOT 2] K gakému národu my přináležjme?

My přináležjme k národu slowanskému, nebo Slowáci gsau částka Slowanů.

[IOT 3] Gestli národ slowanský na počet weliký?

Owšem, neywětšj národ w Europě gsau Slowané, nebo se gich všech počjtá 50. až do 60. millionů, kteřj polowic Europy, třetinu Azie, a hodnau část Ameriky zaugjmagj.

[IOT 4] W rakauském pak císařstwj kolik ge Slowanů?

Rakauský cjsař gest králem patera králowstwj slowanských, tak že w monarchii rakauské wyše dwau třetin Slowanů se nechádzj, a gen gedna třetina ostatnjch národů, Němců, Maďarů, Wlachů a t. d. Lidj pak na světě počjtá se okrauhlým počtem 8 – 900 millionů, a tak téměř desátý djl celého lidského pokolenj w samých Slowanech záležj.²

[IOT 5] Kde bydleli Slowané za starodáwna?

Za starých časů bydleli w Azii, odtud přešli do Europy, a usadili se při Tatrách, nad Dunagem, při řekách Don a Dněper, od Slawského (Baltického) až k Adriatskému moři.

* Táto edícia dvoch ideologicky zásadných textov Jána Kollára je výstupom projektu „*Tvorcovia slovenských dejín*“ – VEGA 1/0245/10. Podrobnú analýzu oboch textov pozri v PODOLAN, Peter. *Krátička známosti národu Slowanského Jána Kollára*. In *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika*. Historia nova II – 2011 – 1. Bratislava : Stimul, 2011, s. 39-58. [online] Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf>

¹ KOLLÁR, Jan. *Čjtanka anebo Kniha k čjtánj pro mládež we školách slowanských w městech a w dědinách*. Budín : W králowské uniwersické tiskárně, 1825, s. 202-208, 231.

Originál textu je písaný latinkou. Zachovali sme archaickú formu pravopisu, jedinou zmenou je nahradenie diakritického znaku „~“ znakom „~“ a aplikáciou „g“ namiesto „g“ s diakritickým znamienkom, približne „~“ (tento znak bol použitý tam, kde ide o skutočné „g“, keďže majoritne použitý znak „g“ vlastne znamená „j“; doplnáme už len, že znak „j“ treba čítať ako „i“). Do textu sme vložili i v pôvodnom texte chýbajúcu, až na s. 231 uvedenú a autorom lokalizovanú otázku [IOT 7a] a opravili text podľa originálnych pokynov autora: „*Chibi tisku. (Prwnj počet značj stránku, druhý řádek) [] 202 - 19 gedná čti gedna. — 202-20 narodů čti narodů. — 203 - 11 ktěřj čti ktěřj. — 203 - 13 našj čti naši. — 204 - 27 Madaři čti Madaři. — 205 - 29 k. k. čti k. p. — 206 - 25 Česke čti České. — ...“ Tamže, s. 236, nečíslované. Pre zjednodušenie orientácie v texte sme jednotlivé otázky vybavili číslom (napr. [IOT 2]). Text v originále prinášal pozitívnu úpravu čitateľnosti, keď bolo dokončenie slova rozdeleného a pokračujúceho na nasledujúcej strane, vytlačené pod hlavným textom ešte na tej istej strane. Túto textovú zvláštnosť sme z pochopiteľných dôvodov nereprodukovali. V tomto vydaní boli otázky vytlačené menším typom a odpovede väčším typom písma a túto formu sme prevzali.*

² *Tamže*, s. 202.

[IOT 6] Gako byli gmenowáni od cuzozemců?

Sarmati, Spori, Wendi neb Winidi, Anti, Slawjni a Slawi neb Slawowé.

[IOT 7] Odkud pochádzj to gméno Slaw, Slawjn, Slowák, Slowan?

Nekteřj učenj ge odwozuj od Slo wo, gakoby lidé gednoho slowa a gazyka, kteřj sobě wespolek rozuměgj; ginj ge odwozuj od Slá wa, slaw ný a slow útný, proto že naši předkové slawné skutky činili a swým bogovánjm sláwu sobě způsobili, a tento počátek gména gest hodnowěrněgj.

[IOT 7a] Proč ge toto poslednj hodnowěrněgj?

Proto, ponewáďz slo wo, na slo wo wzatý, slo wu tný, v naší řeči často totěž znamená co slá wa, slaw en, slaw ný, tak že se Slowan a Slawen neb Slawian wzágemně užjwati mohau k poznačenj sla wné ho: nikoli ale naopak, slá wa newyznamenáwá nikdy a nikde w našem národě řeč, gazyk, slowo; a Slawian, Slawjn nemůže se nigakž bráti za lid gednoho slowa. K tomu přistupuge i to, že se neystarodáwněgj, nepochybně ze střew samého národu čerpaná, od všeobecného na gednotlivé osoby, města, hrady přenášená, gména slowanská, a to sice u všech kmenů a bratrů slowanských, wždycky na „slaw, slaw a“ skončugj, nikdy na slo w, slo wa. k. p. Samoslaw, Rostislaw, Wladislaw, Boleslaw, Wěnceslaw, Slawomir, a ženská Předslawa, Budislaw, Krasislaw a t. d. Ano i cuzonárodnj neystaršj, negen řečtj a latinštj nýbrž i němečtj, arabštj a mongolštj spisowatelé nikdy nepjštj (o) nýbrž (a) w prwnj syllabě: Sklaw čili Slaw. Slowo, mjsto glagol, a tudy i Slowan, slowenský, zdá se býti mnohem mladšj než Slaw, slawenský. –³

[IOT 8] Gako nazjwali swé vůdce a panownjky Slowané?

Kňaz aneb knjže, wogewoda neb wýwoda, ģospodár, bogár, pán, župan, cár, král, wladyka a t. d.

[IOT 9] Gakových mravů a obyčegů byli a gsau Slowané?

Oni weřdy wjce pokog nežli wognu milowali, obljbenj měli obzvláště w hospodárstvuj, býwali pracowitj a skromnj lidé, milowali hudbu a weselé spěwy, a láska k náboženstwu ge každého času wyznačowala.

[IOT 10] Gakowé měli náboženstwo za starých časů?

Za starých časů měli pohanské náboženstwo aneb modlařstwo, wzjwali mnoho bohů, ba i mrtvé wěci k. p. háge, řeky, studnice, stromy, koňe a t. d.

[IOT 11] Kteřj byli gegich neyhlawněgj bohowé?

1. Per ůn anebo Par om panowal nad hromem a bleskem.
2. Sw a to w it aneb Sw a n to w id, bůh swětla a slunce.
3. Pro we aneb Pro no bůh práwa a sprawedliwosti.
4. Ra de ģ a st aneb Ra d h o st bůh wogny a pohostinstwa.
5. Bě l b o ģ a č e r n i b o ģ aneb bjly a černý bůh, onen byl půwodcem wšeho dobrého, tento wšeho zlého.⁴

³ Táto otázka a odpowěď sa nenachádza v pôvodnom texte, Kollár ju dopĺňa na s. 231 spolu s presným umiestnením. „Poznamenánj. Na stránce 203 mezi 15 a 16 řádek, wlož ģěště tuto otázku a odpowěď: [IOT 7a]“ KOLLÁR, ref. 1, s. 231.

⁴ Tamže, s. 203-204.

[IOT 12] Které byly jejich nejhlavnější bohyně?

1. Živa bohyně živnosti, zahrad a polních úrod.
2. Lada bohyně lásky a manželstva.
3. Mořena bohyně smrti.

[IOT 13] Kterého času přigali Slované křesťanské náboženství?

Slované přigali křesťanské náboženství v 9. století, obzvláště okolo roku 862.

[IOT 14] Gako se gmenovali ti mužové, kteří je krstili a vynaučovali?

Cyril a Metod dva bratři, Řeci, z města Tesalonichy, přišli na žádost Swatopluka a Rostislawa do Morawy a Panonie, kde krstili a Pjsma swatá na gazyk slowanský přeložili.

[IOT 15] Gakože mluvjí geden toho času Spisowatel o této pamatné přjpadnosti?

„Wysoko plesali, prawj Nestor geden starožitný slowanský Spisowatel, wysoko plesali a radowali se Slované, když uslyšeli weliké diwy božj we swém přirozeném gazyku.“⁵

[IOT 16] Od Slovanů pak kdo potom přigal křesťanské náboženství?

Ginj sausednj národové k. p. Maďaři jejichžto krále S. Stěfana pokřestil a na wjru křesťanskou obrátil S. Wogtěch, biskup Pražský a rozený Slovan.⁶

[IOT 17] Či všickni Slované k gedné křesťanské cirkwi přináležj.

Nikoli, gedni gsau Starowěrci aneb Řeci, družj Katoljci, třetj Ewangelici, a někteřj se přiznawagj i k muhamedanskému náboženství k. p. w Bosnii a w Bulgarii.

[IOT 18] Na kolik nářečí (dialektů) děljí se Slowanská řeč?

Za starodáwna mluvili všickni Slované gen gednu řeč, ale časem powstala mezi nimi rozličnost řečj aneb nářečj.

[IOT 19] Která gsau ta nářečj?

Mimo staroslowanské cirkewnj řeči, která už gen we knihách žige, nalezá se gešte šest hlawnjch nářečj slowanských a sice:

A. Poledno-wýchodnj kmen:

1. Rusové a Rusnáci w Halicii a w Uhrjch 35 millionů.
2. Srbové aneb Jilrowé w Serbii, Slawonii, Dalmacii, Bosnii, spolu asi 5 millionů.
3. Slowenci neb Windi w Krainsku, Styrsku, Korytanech, w Chorwatsku a w železné Stolicí w Uhrjch, spolu asi 1½ millionu.

B. Půlnočno - západnj kmen:

1. Čechové, Morawané, Slezáci a Slowáci w Uhrjch, spolu 5–6. millionů.
2. Poláci 10–12. millionů —
3. Lužičané hornj i dolnj asi 100. tisjce dušj.

[IOT 20] Mimo těchto kragin kde se gešte Slované nalezáli?

Téměř polowici z nynějšj německé země drželi a obýwali někdy Slované k. p. Obotriti w Meklenbursku, Polabi, Pomorané, Sorabi, Daleminci, Ostrow Rýgen, Mjšenská, Saská, Braniborská země byly někdy slowanské kraginy a národy, ale w 9 a 10 stoletj ge Nemci, ne bez násilj, ponémčili, wygmauc gešte žigjcé ostatky K a š u b ů, na břehu Leby w Pomořanech.⁷

⁵ V tejto odpovedi boli v originále zbytočne uvedené úvodzovky vo všetkých riadkoch textu (/ „ ský; / „ wané; / „, přirozeném...), v edícii sme chybu odstránili. KOLLÁR, ref. 1, s. 204.

⁶ Tamže, s. 204.

⁷ Tamže, s. 205-206.

[IOT 21] Kterj gsau polowičatj aneb s ginými národy smjšanj Slowané?

1. W pŭlnočnjch kraginách gsau Finicko-slowanské, téměř giž zmizelé, národy: Staroprusové, Leti, Litwani a Kuri.
2. W polednjch kraginách nalezagj se:
 - a) Latinsko - slowanské národy: Walachowé, Bulgari, Albani a Epiroti.
 - b) Řecko-slowanské: Čakoni na ostrově Morea (*Pelopones*), už gen asy 15 tisjce čeledj w sedmi osadách bydljčj. – Wšickni tito magj hned polowic, hned třetinu ze Slowančiny we swém gazyku.

[IOT 22] Která byla slawnegšj města slowanská w starých časech?

Města bud' kupectwjm, bud' náboženstwjm slawná byla následugjčá: Arkona, Wineta, Juljn neb Woljn, Retra, Starğrad (Altenburg) Děwjn (Mağdeburg) Nowğorod, Kyew, a t. d.

[IOT 23] Která gsau hlavnj města slowanská za našich časů?

W Ruské zemi Petrohrad a Moskwa; w Polské Waršawa a Krakow; w České Praha; w Morawské Brno a Holomuc; w Meklenburku Šwerjn a Strelic; w Slezké Wratislawa; w Chorwatské Zağrab; w Dalmatské Dubrownjk (neb Rağusa); w Srbské Bělğrad; w Krainsku Lublana; w Korytanech Želance; w Lužicech Budišjn a Žitawa; Bosnii Banja Lúka a t. d.⁸

[IOT 24] Hlawnj řeky při kterých slowanský národ bydlí?

W Ruské kragině: Wolha, Don, Dněper, Newa.
 W Polské: Wisla.
 W České: Labe, Wltawa.
 W Morawské: Morawa, Hana.
 W Uherské: Dunag, Tisa, Wáh, Hron.
 W Slawonii: Sáwa, Dráwa.

[IOT 25] Hlawnj wrchy a hory slowanské?

Ural, Tatry, Krkonoše, Šumawa, Černağora a t. d.

[IOT 26] Kterj pamatněgšj mužowé wyšli ze slowanského národu?

1. B o g o w n j c i: Lauritas (Wawřinec), Sámo, Swatopluk, Žizka, Iğor, Jaroslaw, Zřjny, Girj Černý, Marko, Suwarow, Sobieský, Kosciuško a t. d.
2. U č e n j M u ž o v é: Kopernjk, Nestor, Hágek, Weleslawjn, Komenský, Lomonosow, Karamzin, Krasický, Dobrowský, Linde, Bernolak. (Sarbievský, Janus Pannonius, Matěg Bel) a mnozi ginj.
3. C j r k e w n j m u ž o w é: Nicetas, Patriarcha konštantinopolitanský; Ján Hus; Hyeronym Pražský; Jan Nepomuk, Wogtěch (Adalbertus), Truber a t. d.

[IOT 27] Které gsau osoby ženského pohlawj pamatné w Historii Slowanského národu?

1. L i b u š a kněžna a panownice maudrá a slawná w České zemi.
2. W l a s t a neb W l a s t i s l a w a, wedla 7 roků wálku proti mužům na Děwjně.
- 3 D r a h o m i r a a L u d m i l a onano nepřjtelkyně, tato přjtelkyně křest'anů.
4. B o ž e n a, sedlácká dcera potom kněžna.
5. T u ě a a B u ě a sestry, které prwnj přišli do Kroacie se swými bratřjmi.
6. W a n d a dcera Krakowa, a B r o n i s l a w a w Polsku.
7. K a t a ř j n a II. slawná ruská cjsařowna.⁹

⁸ KOLLÁR, ref. 1, s. 206-207.

⁹ Tamže, s. 207-208.

[IOT 28] Knjžata a slawnějšj familie slowanského národu nynj žigjcé.

1. W Meklenburku: Welikowýwodowé G i ř j a F r i d r i c h - F r a n t i š e k , potomkové Přibyslawowi.
- 2 W Čechách: Lobkowic, Kynský a ginj.
3. W Serbsku: Miloš Obrenovič.
4. W Polsku Čartoriský, Gablonowský, Lubomirský, Radziwil, Sulkowský.
5. W Rusku: A l e x a n d e r Paulowič cýsař, a geho bratřj: Constantin, Nicolaus, Michael; potom Knjžata Ğolizin, Lapuchin, Labanow-Rostovszky, Dolğoruky, Kutusow, Gorčakow, Šichmatow, Šalikow, Šachovszkoi, a mnozj ginj.¹⁰

II.

Kapitola XIII.¹¹

Krátická známost národu SLAWJANSKÉHO.

[IIOT 1] Gako se dělj pokolenj lidské?

Pokolenj lidské čili lidstwo dělj se na čtvero plemen, totižto na indoeuropegské, semitské, sewerské a čjnské.

[IIOT 2] Které z těchto plemen neypřednějšj mjsto zaujmá?

Plémě indoeuropegské, gest na celém oboru zemském nynj předčícím a panugjcjm, a to sice pak náboženstwjm, zvláště křesťanským, tak i wzdelanostj, zvláště nowoeuropegskau.

[IIOT 3] Kde wzalo svůj původ?

Počátek a původ gehu, ukrytý w newystihlém šeru dáwnověkosti, hledá se we střednj Azii u welikého pohořj himalagského, kdežto giž wšeobecnau čili noachickou potopau welice rozšjřeno bylo.

[IIOT 4] Gestli na počet weliké?

Owšem gest plémě indoeuropegské na celém swětě neyhognějšj, neboť se w něm přes 360 millionů lidj počjtá, a rozkládá se po Ewropě, Azii a drahné časti Ameriky.¹²

¹⁰ KOLLÁR, ref. 1, s. 208.

¹¹ KOLLÁR, Ján. *Čjtanka anebo kniha k Čjtanj, pro mládež we sskolách slowenských w městech a w dědinách. Druhé vydánj, opravené a prjdawkem uherským a německým rozmnožené.* V Pessti tiskem Trattner-Károlyiho, 1844, s. 160-174.

Originál textu je písaný latinkou. Zachovali sme archaicnú formu pravopisu. Text sme opravili podľa originálnych pokynov autora (s. 224): „Chyby tisku (Prwnj počet značj stránku, druhý řádek). 163. 7. wywjgeli č. wywinowali. 165. 23. Slawjane č. Slawjané. 168. 31. prastarodáwná č. prastarodáwna. 170. 7. pne č. pné. 171.1. zetři : a z těch. 172. 25. Zağrab č. Záhřeb. Za stránkau 172 má státi počet stránky 173 (mjsto 175); na téže stránce řádek 2 mjsto černý čti Černý. 173. 30. Přibyslamowi č. Přibyslawowi. ...“ Opravili sme i ďalšie očividné chyby v texte, s príslušným odkazom. Pre zjednodušenie orientácie v texte sme jednotlivé otázky vybavili číslovaním, odlišným od sady prvého vydania (napr. [IIOT 7]). Text v originále prinášal pozitívnu úpravu čitateľnosti, keď bolo zvyšok – dokončenie slova rozdeleného a pokračujúceho na nasledujúcej strane vytlačené pod hlavným textom ešte na tej istej strane. Túto textovú zvláštnosť sme nereprodukovali. V tomto vydaní boli otázky vytlačené väčším typom, odpovede zrejme pre úsporu miesta menším typom; v našej edícii sme aj kvôli lepšej čitateľnosti a jednotnosti formy edície túto zásadu neaplikovali, ale prispôsobili ju forme prvého vydania.

¹² *Tamže*, s. 160; opravené pôvodné „neyhognějšj“.

[IIOT 5] Ku kterému plemenu lidského pokolenj Slawjané přináležej?

Slawjané gsau lid plemene indoeuropegského, a tudy neybližšj přibuznj předewšjm Litwanůw, Němcůw, Celtůw čili Gallůw, Latinůw a Řekůw, potom Indůw a giných Aziatůw, kteřjž děginami swými, náboženstwjm a vzdělanostj swau uměleckau i naukowau, neywětšj sláwy a neytrwanliwěgšjho gména we knize žiwota lidského sobě wydobyli.

[IIOT 6] Gsauli Slawjané giž dáwnj obywatelé Ewropy?

Slawjané gsau obywatelé Ewropy prastařj, od nepaměti zde s ginými sobě přjbuznými kmeny, ba takořka u prostřed nich sjdljčj, kamž z Azie přešli giž dráhně před narozenjm Kristowým.

[IIOT 7] Kde se usadili Slawjané w Ewropě?

Předkowé potomnjch Slawjanůw, usazugjce se w takowých kraginách, ze kterých ginj národové ginam se wystěhowali, zaugali w Ewropě nesmjrné to prostranstwj zemj, ležjčjch mezi mořem slawjanským (baltickým) a jaderským (adriatickým), mezi horami tatranskými, řekau Donem, hořegšj Wolhau a končinami Finůw za městem Nowohradem.

[IIOT 8] Které bylo prwotnj gméno Slawjanůw?

Dřewnj a wšeobecné gméno Slawjanůw přespólnj neb cizozemské bylo Wendové čili Windowé (to gest Indové), domácj pak Sporové čili Srbowé.

[IIOT 9] Odkud pochádzj to gméno Slaw, Slawjan, Slowan?

Gméno Slawjan odwodzugj učenj od staré Bohyně Sláwa, kterau naši předkowé ctili, a která se geště až posawád w některých národnjch zpěwjch zpomjná a oslawuge; gako též od slawný a slowútný, proto, že našj předkowé slawnými skutky prosluli, a swým bogowánjm sláwu sobě způsobili; Slawák a Slowák, Slawjan a Slowan gest stegné, to prvnj wšak staršj. (O čemž čti knihu: Sláwa Bohyně od Jana Kollára).¹³

[IIOT 10] Gestli národ Slawjanský weliký?

Owšem, neywětšj a neylidnatěgšj národ w Ewropě gsau Slawjané, nebo se gich wšechněch počjtá okolo 80 millionůw, takměr desátý djl celého lidského pokolenj, kteřj polowic Ewropy, třetinu Azie a hodnau část Ameriky zaugjmagj.

[IIOT 11] Gakowé mjsto zaugjmagj Slawjané w deginách člowěčenstwa?

Slawjané w deginách člowěčenstwa wznešené mjsto zaugjmagj. Ode dáwna náleželi oni do řádu stále osedlých národůw, rozdjlných od Kočownjkůw čili pastýřsko-taulawých lidj, a došli toho stupně vzdělanosti, gehož neporušenj národové přirozenau cestau w dlauhém progitj času sami od sebe dosahugj.

[IIOT 12] Gakowé mrawnj powahy byli Slawjané?

Přirozenau powahu Slawjanůw sami nepřátelé gegich schwalugj; podle gichž swědectwj prostota beze zloby a lsti, upřjmnost a lahodnost byly panugicj přjznaky w gegich mrawné powaze; gakowým duchem gegich náboženstwj, práwa, obyčegowé i sám způsob žiwobyťj wšudy byly nadšeny.

[IIOT 13] Gakowý býwal domácj žiwot Slawjanůw?

Domácj žiwot Slawjanůw wyznačowal se mnohými tichými cnostmi: býwalit' oni pracowitj a skromnj, krotcj a nábožnj lidé, a newinných společenských obweselenj milownj.¹⁴

¹³ KOLLÁR, ref. 11, s. 161-162.

¹⁴ Tamže, s. 162-163.

[IIOT 14] Který byl neyhlawněgšj způsob wyžiwenj u Slawjanůw.

U Slawjanůw neyhlawněgšj způsob wyžiwenj byl rolnictwj a hospodářstw, gakož prwotnj a hlawnj gegich žiwel, z něhož teprwé wšickni ostatnj se wywinowali; wšecko u nich směrowalo k tomuto zaneprázdněnj, wšecko gemu bylo přiměrené.

[IIOT 15] Či měli negakých přijbytků, w nichž přebýwali?

Slawjané stawěli domy a w nich přebýwali. Způsob pak stawěnj domůw byl rolnictwj nad mjru přjzniwý, we znaměnitě od sebe wzdálenosti, tak že každá rodina we středu swých rolj a statkůw obýwala.

[IIOT 16] Krom rolnictwj čjm se geště zaneprazdňowali Slawjané?

Krom rolnictwj zaneprazdňovali se Slawjané i promyslem čili řemesly; gmenowitě pak w tesařstw a kowařstw, we stawitelstw a lodnictwj, w gircharstw (kušnjrstwj) a řemenářstw, w hornictwj a řezbářstw newšednj zběhlosti došli; pročěž gich negen Awarowé, nýbrž i sami Řekowé k delánj a zprawowánj korábůw užjwali.

[IIOT 17] Mimo toho čjm se geště Slawjané objráwali?

Mimo pokogného objránj se s orbou, wčelařstwjm, pastýřstwjm a lowectwj, Slawjané wšudy gewili náklonnost k obchodu a kupectwj; gako giž za neystaršjch časů weliká částka kupeckého obchodu mezi Azij a západnj Ewropau w rukau gegich se nalezala.¹⁵

[IIOT 18] S čjm gmenowitě kupčjwali Staroslawowé?

Gmenowitě obchod w gantaru tolikěž z počátku byl w rukau Slawjanůw; podobně od Slawjanůw kožešiny, obylj, med, wosk, výrobky dřewěné a t.d. k giným, nawzágem od giných k nim zlato a stříbro, hedwáb[.]¹⁶ zbrog a t. d. wywážely a přiwážely se, což se dalo zwlášť na Dněpru, Berezine a moři slawjanském.

[IIOT 19] Gakowý byl následek kupectwj pro Slawjany?

Následek kupectwí pro Slawjany byl zwlášť ten, že powstala u nich w hogném počtu kupecká města, genž od časůw nepamětných zrostala we znamenitau lidnatost, bohatstw a promysl. Města pak tato byla, dle powahy země rowinaté a lesnaté, wětším djlem dřewěná.

[IIOT 20] Která byla slawněgšj města slawjanská we starých časech?

Města buď kupectwj, buď náboženstwjm slawná, byla následugjcj: Orekunda (Arkona), Wineta, Juljn neb Woljn, Retra, Stargrad (Altenburg) Děwjn (Magdeburg) Nowgorod, Kyew, a t. d.

[IIOT 21] Které byly Staroslajanůw společenské cnosti?

Opatrowánj starcůw, nedužiwých a chudých, bylo přednj powinnostj a obecnuu cnostj Slawjanůw: pročěž w zemi gegich newjdáno ani žebrákůw ani tulákůw.

[IIOT 22] Gako se chowali Slawjané ku přespólnjm?

Nadobyčegnau přjwětiwost gegich ku přjchozjm a hostům, z přirozené lidu slawjanského dobrotiwosti a šlechtnosti srdce vyplýwagjcj sami nepřjzniwci gegich naneywýš zwelebugj, prawjce, že pilnau péči o gegich zachowánj wedli, a z mjsta na mjsto, kamž za swau potřebau šli, ge zprowázeli.¹⁷

¹⁵ KOLLÁR, ref. 11, s. 163.

¹⁶ Opravené pôvodné „hedbáwj“.

¹⁷ *Tamže*, s. 164-165.

[IIOT 23] Gakowého náboženstwj byli stařj Sláwowé?

Staroslawowé byli náboženstwj pohanského; ctili však gediného neyvyššjho Boha, stwořitele nebes i země, wedle něhož i giným menšjm bůžkům, gako prostřednjům mezi nimi a onjm neyvyššjm, oběti přinášeli, záležegj z dobytka, owcj a giných zvjřat i plodůw země. Wěřiliť oni w trwánj duše po smrti a nastáwgj odplatu za dobré i zlé činy.

[IIOT 24] Kteřj byli jejich neyhlawněgšj bohové?

Tito asi: P e r ů n anebo P a r o m panowal nad hromem a bleskem; S w a t o w í t aneb S w a n t o w i d, bůh swětla a slunce; P r o w e aneb P r o n o, bůh práwa a sprawedliwosti; R a d e ě a s t aneb R a d h o s t, bůh wogny a pohostinstwj; B ě l b o ě a Č e r n b o ě aneb bjlý a černý bůh, onen byl půwodcem wšeho dobrého, tento wšeho zlého.

[IIOT 25] Které byli gegich neyhlawněgšj bohyně?

Tyto nasledugj: Ž i w a, bohyně žiwnosti, zahrad a polnjch úrod; L a d a, bohyně lásky a manželstwj; M o ř e n a, bohyně smrti; S l á w a, bohyně ohně, blesku a sláwy, od které gméno Sláwowé a Slawjané pocházj.

[IIOT 26] Či měli Staroslawowé negaké pjsmo?

Slawjané ač magjce swé zvláštňj pjsmo od starodáwna, užjwali ho zároweň Němcům, welmi pořjdku. Knežj a mudrecowé gegich hlawnj obsah národnjch práw na dřewěných deskách zapisowali, pomocj zvláštňjho runského pjsma wěštby¹⁸ a hadačstwj konali, i wywolené z lidu gistým naukám a známostem, gmenowitě náboženstwj, lékařstwj, básnictwj, časopočtu a t. d. wyučowali.¹⁹

[IIOT 27] Obzvláště čjm se wyznačili Slawjané?

W národnjm básnictwj a zpěwu, w hudbě a plesu, předčili Slawjané nade wšecky giné ewropegské národy.

[IIOT 28] U přespólnjch národů w gakowé powaze byli Slawjané?

W přespólnjch, gmenowitě we skandinawských podánjch obyčegně wydáwagj se za lidi oswjcené. Do gegich zemj wysjlali Normani swé bohy i slawné muže pro nauky maudrosti; od nich přigali některá božstwa, obřady a gednotné wyrazy, wztahugj se ku předmětům wzdělanosti, gako trh, pluh, trauba a t. d.

[IIOT 29] Kdo spravowal wěci obecné u Slawjanůw?

Spráwa obecných wěcj nalezala se w rukau národu samého; čelednj otcowé wládli neobmedzeně rodinami swými; wybjanj a zřjzenj od nich na národnjch sněmjch čili sgezdech staršj, wéwodowé, kněžj, pozděgi rozličnýmmi ginými gmeny, gako lechůw, pánůw, wládyk, županůw, bogarůw, knjžat a t. d. wyznačenj, spravowali wěci domácj i obecné, náboženstwj, řád, práwo, saudy, kupectwj a obchod, wálčenj i mjřenj se s cizími.

[IIOT 30] W gakowém poměru žili wespolek?

Wšickni Slawjané w prwotnj době, co do slobodstwj a práw, gedni druhým rowni byli; poroba a newolnictwj u nich naskrze mjsta nemělo; nýbrž wšickni od neyvyššjho důstognjka až do neyprostěgšjho sedláka, stegné we swé vlasti požjwali wolnosti a swobody.²⁰

¹⁸ Opravené půwodné, „wěštby“.

¹⁹ KOLLÁR, ref. 11, s. 165-166.

²⁰ Tamže, s. 166.

[IIOT 31] W gakowém stawu bylo ženské pohlawj u Slawjanůw?

Mnohoženstwj, powšechným obyčegem tehdegšjho wěku, nebylo sice u Slawjanůw zabráněné, pospolitost však lidu přestávala na gedné ženě, a wětšj gich počet leda zámožným wládcům a pánům se dowolowal. Ženy gegich nebyli ani sřeženy, ani zamjkány, gako u wýchodčanůw; anobř wolno gim bylo předstupowati dle ljbosti gak před domácj tak též před přjchozj a hosti. Toto šetřenj přirozeného práwa slabšjho pohlawj wydává gasné swědectwj o mrawnj zwedenosti gegich.

[IIOT 32] Či zachowali Slawjané pozdegi tuto vzdělanost a sláwu swau?

Nikoli, nebo pozdegi w X-tém a XI-tém stoletj, u některých Slawjanůw obchod a promysl téměř docela wymizel, města klesla, surowost, leniwost a nedbalstwj se rozšřily.

[IIOT 33] Proč se toto stalo?

Stalo se to winau ukrutných potlačitelůw a zhaubcůw gegich Skythůw, Sarmatůw, Bulharůw, Hunůw, Awarůw a giných diwokých a surowých národůw, kteřj dychtjce po bogich a laupežjch, do vlasti gegich se hrnuli, ge sobě podmaňugjce, skládagjce na ně násilně těžké garmo poroby, podwracugjce neljtostiwě gegich domácj ústawy, obřady, zwyklosti, a wtjragjce gim mjsto nich swé vlastnj.

[IIOT 34] Či se nechopili zbraně proti těmto zhaubcům swým?

W pozdějšj době, když Slawjané čas po času, na djle přjkladem Hunůw, Awarůw a Bulharůw pobjdnuti, na djle křiwdami gim od nesnášliwých sausedůw činěnými donucenj gsauce, krwawé boge s byzantskými Řeky na Dunagi a s Němci na Labi wěsti počali.²¹

[IIOT 35] Či sobě Slawjané podmanili některé cizé národy?

Slawjané kromě samé země nepodrobowali sobě žádného cizého národu; wogny gegich byly, neywjce wogny odporu čili odplaty; u nich wogna nebyla řemeslem ke wšednj žiwnosti gako u Sarmatůw, Gothůw a giných; oni zbraň nosili k obraně, nikoli k wýbogi.

[IIOT 36] Či se uměli potýkati se zbranj?

Při wšj swé náklonnosti ku pokognému žiwotu a tichým zaměstnánjm²², Slawjané skutky každého předsewzetj uwažowati zwykli: gakož k wýbogi nebywali ochotnými a kwapnými, tak w obraně swé vlasti, w hágenj swých swobod, obyčegně giné přewyšowali, a skwěli se we wognách negen sjlau nepřemoženau, anobř i zdrawau rozwahau, obratnau cwičenostj a wogenskými obmysly; čehož zwláštňjm důkazem gest i časné wéwoděnj Slawjanůw we wogsku byzantských cjsařůw.

[IIOT 37] Kteřj Slawjané a za kterých časů w uměnj wálečném takto se wyznačili?

Takowáto udatnost, cwičnost a wytrwalost we zbrani byla stálau a starobylau cnostj celého silného, neporušeného kmene od praotcůw na syny zděděna, a we dlauhé času kolegi, we mnohonásobných s cizogazyčnjky půtkách zkušena a ztwrzena.

[IIOT 38] Či neměli Slawjané žádné wady do sebe?

Slušně se gim wytykati mohau dvě hlawnj wady we mrawné powaze gegich, kteréž od prastarodáwna hyzdily krásný wěnc narodnjch gegich cnostj, a kterými to pošlo, že snadně ledakterému dobrodružnému, třebas sebe menšjmu národu, Celtům, Skythům, Sarmatům, Gothům, Awarům, Kozárům, Bulharům a giným w poddanstwj a služebnost se dostávali.²³

²¹ KOLLÁR, ref. 11, s. 167-168.

²² Opravené pôvodné „zamestknánjm“.

²³ *Tamže*, s. 168-169.

[IIOT 39] Které byly tyto wady?

Z těchto prvnj gest, že Slawjané, gsauce na nesčjslné malé obce rozdrobeni a rozkaskowáni, a nenáwidějce sebe wespolek, w ustawičných mezi sebau žili roztržitostech; a nikdy nemohli sebe powzněsti ku sgednocenj všech úmyslůw, s udušenjm osobnjch wášnj a naružiwostj pro domácj blaho a proti cizj přemoci.

[IIOT 40] Která byla druhá?

Druhá, magcj swé zřjdlu w tēkawosti myslj po následownictwj cizozemštjny, k njž od wěkůw linula srdce slawjanská, tak že gim wše přespólnj wždy bylo ochotněgšj nežli domácj, cizj gazyk a způsob žiwobyťj wždy přjgemněgšj, nežli vlastnj a mateřskj.

[IIOT 41] Při tom všem gako se zaslaužili o nás potomky swé předkowé naši?

Ačkoli Slawjané žigjce bez péče a starosti o swau sláwu a potomkůw swých štěstj, častokráte na celé pokolenj těžké bjdy, až i neuchylnau zkázu uwalili: nicméně milugjce swau vlast, orbu, hospodářstwj, řemesla a kupeckj obchod, prowodjce weždy raděgi žiwot obhagnj, nežli wýbognj a podmaniwý, a snášegjce doma negedny nátisky cizincůw, zachowaliť oni tjm gak sebe, tak i krásnau, rukama swýma we plodonosnau zahradu obrácenau vlast nám gegich potomkům, a skrze nás člowěčenstwu: sic ginak bez pochyby i po nich, gako po Skythech, Sarmatech, Gothech, Wandaljch, Hunech, Awarech a giných, giž by ničeho wjce, leč holé gméno a bohopusté pustiny, nezbywalo.²⁴

[IIOT 42] Gako se dělegj Slawjané?

Slawjané, gsause audem welikého pásma národůw indoeuropegského, dělegj se na kmen slawjanský a litewský, gako dvě rozsochy gednoho pně. Litwané, k nimž zvláště starodáwnj Prušané náleželi, byli před tjm na počet hogněgšj a rozšjřeněgšj, bydlegj w ruské a pruské řjši, gest gich asi 2 mill. duši.

[IIOT 43] Gako se delj kmen Slawjanský?

Weliký, lidnatý a rozšjřený kmen Slawjanůw, který za starodáwna gen gednu řeč mluvil, děl j se podle nářečj, která časem powstala, na kmen polednowýchodnj, a na kmen západnj.

[IIOT 44] Kmen polednowýchodnj které země zaujmá?

Kmen tento prostjrá se po zemjch přeobšjrných od národu ruského, bulharského a illyrského zaugatých a do trj ewropegských státůw, totiž ruského, rakauského a tureckého wtělených. Sem se počjtá Rusůw 52,000,000, Bulharůw 3,600,000, a Illyrůw 7,246,000, a z těch we statu ruském 48,590,000, rakauském 7,327,000 a tureckém 6,100,000.

[IIOT 45] Kmen západnj po kterých kraginách se prostjrá?

Kmen tento sjdlj w zemjch od Polákůw, Čechůw, Morawanůw, Slowákůw a Lužičanůw obydlených a do pěti státůw, rakauského, ruského, pruského, saského i krakowského wtělených. Gest gich Polákůw 9,365,000. Čechůw, Morawanůw a Slowákůw 7,167,000, lužických Srbůw 142,000, w rakauském státu 9,464,000, w ruském 1,912,000, w pruském 2,108,000, w saském 60,000, w obci Krakowské 130,000.²⁵

[IIOT 46] W rakauském cjsařstw j kolik gest Slawjanůw?

Rakauskj cjsař gest wládcem patera králowstw j slawjanských; všech pak Slawjanůw w zemjch řjše rakauské gest 18,000,000, což wětšj polowici celého obywatelstwa tohoto cjsařstw j činj; menšj gehu polowice záležj z Nemcůw, Maďarůw, Wlachůw, a giných národůw.

²⁴ KOLLÁR, ref. 11, s. 169-170.

²⁵ Tamže, s. 170 -171.

[IIOT 47] Kolik pak gest Slowáků w Uhrách?

W našj milé uherské wlasti gest nás Slowákůw přes 4 mill. zwlášť pod horami tatranskými w dolinách předewšjm okolo Wahu, Hrona a Nitry sjdljicjch.

[IIOT 48] Které gsau hlawnj rěky při kterých Slawjané bydlegj?

Tyto gsau w ruské zemi: Wolha, Don, Dněper, Newa; w polské Wisla; w české Labe, Wltawa; w morawské Morawa, Hana; w uherské Dunag, Tisa, Wáh, Hron; w Slawonii Sáwa a Dráwa.

[IIOT 49] Hlawnj pak wrchy a hory slawjanské?

Tyto gsau: Ural mezi Azij a Ewropau; Tatry na pomezj uherském a polském; Krkonoše, Beskydy a giné.

[IIOT 50] Kterého času přigali Slawjané křesťanské náboženstwj?

Slawjané přigali křesťanské náboženstwj w IX-tém stoletj, obzwlášť okolo roku 862. Ti pak mužowé, kteřj ge křestili, wynaučowali, a pjsma swaté na gazyk slowanský přeložili, byli Cyril a Metod dwa bratři, Řeci, z města Tesalonichy, přisedšj do Morawy a Panonie na žádost knjžat slowanských totižto Swatopluka a Rastislawa.²⁶

[IIOT 51] Gako že mlujj gedem toho času Spisowatel o této pamatné přjpadnosti?

„Wysoko plesali, prawj Nestor gedem starožitný slowanský spisowatel, wysoko plesali a radowali se Slawjané, když uslyšeli weliké diwy božj we swém přirozeném gazyku.“

[IIOT 52] Od Slawjanůw pak kdo potom přigal křesťanské náboženstwj?

Ginj sausednj národowé k. p. Maďaři gegichžto krále sw. Štěpána pokřestil a na wjru křesťanskau obrátil S. W o g t ě c h, biskup pražský a rozený Slowan.

[IIOT 53] Či wšickni Slawjané k gediné křesťanské cjrkwj přináležj?

Nikoli, gedni gsau Starowěrci aneb Řeci, družj Katoljci, třetj Ewangeljci, a někteřj se přiznawagj i k muhamedánskému náboženstwu k. p. w Bosnii a w Bulgarii.

[IIOT 54] Která gsau hlawnj města slawjanská?

W ruské zemi Petrohrad a Moskwa; w polské Waršawa a Krakow; w české Praha; w morawské Brno a Holomoc; w Meklenburku Šwerjn a Strelie; w slezké Wratislawa; w chorwatské Záhbřeb; w dalmatské Dubrownjk (neb Rağusa); w srbské Bělğrad; w Krainsku Lublana; w Korytanech Želance; w Lužicech Budišjn a Žitawa; w Bosnii Banja luka a t. d.

[IIOT 55] Kteřj pamatněgšj mužowé wyšli ze slawjanského národu?

1. Bogownjci: Lauritas (Wawřinec), Sámow, Swatopluk, Žizka, Igor, Jaroslaw, Zriny, Belisar, Girj Petrowič (Černý), Marko, Suwarow, Sobieský, Košciuško a t. d.
2. Učenj mužowé: Uprawda, cjsař řjmský (Justinian), práwnjk a umělec, Kopernjk, Nestor, Hágek, Weleslawjn, Komenský, Lomonosow, Karamzin, Krasický, Dobrowský, Linde, Bernolák, (Sarbiewský, Jánus Pannonius, Matěg Bel) a mnozi ginj.
3. Cjrkewnj mužowé: Jan IV. papež řjmský, roku 639, Slawodalmat, Nicetas, patriarcha konštantinopolitanský; Ján Hus; Hieronym Pražský; Jan Nepomuk, Wogtěch (Adalbertus), Truber a t. d.²⁷

²⁶ KOLLÁR, ref. 11, s. 171-172.

²⁷ Tamže, s. 172-173; (chybne vysádzané 175).

[IIOT 56] Které jsou osoby ženského pohlaví pamatné v historii slávjanského národu?

1. Libuša, kněžna a panownice maudrá a slavná v české zemi.
2. Wlasta neb Wlastislaw a, wedla 7 roků wálku proti mužům na Dewjně.
3. Wišna, králowna Pomořanůw.
4. Drahomjra a Ludmila, onano nepřítelkyně, tato přítelkyně křesťanůw.
5. Božena, sedlácká dcera, potom kněžna.
6. Tuğa a Buğa sestry, které prwnj přišli do Kroacie se swými bratřjmi.
7. Wanda dcera Krakowa, a Bronislaw a w Polsku.
8. Kateřina z Boru, Lužičanka, Luthérowa manželka.
9. Kateřina II. slavná ruská csařowna.

[IIOT 57] Knjžata a slawnějšj familie slávjanského národu nynj žigjčj?

1. W Meklenburku: Welikowýwodowé Giřj a Fridrich-František, potomkové Přibyslawowi.
2. W Čechách: Kolowrat-Krakowský, Lobkowic a Thun.
3. W Morawě: Ditrycho-Teynský, potomek Swatoplukůw.
4. W Srbsku: Alexander Ďorděwič Černý.
5. W Polsku: Čartorysky, Gablonowský, Lubomirský, Radziwil, Sulkowský.
6. W Rusku: Mikuláš, csař ruský, a geho bratr Michael; potom knjžata Ğolizin, Lapuchin, Labanow-Rotowský, Dolgoruky, Kutusow, Gorčakow, Šichmatow, Šalikow, Šachovskoi, a mnozj ginj.²⁸

Two Versions of Ján Kollár's *Kratička* známost narodu Slowanskeho

This edition contains both versions of the text of Ján Kollár *Kratička známost národu Slowanského* [*Concise Acquaintance of the Slavic Nation*] from the issues of his *Čítanka* [*Reading-book*] from the year 1825 and 1844 as authentic full text only fixed according to the authors original instructions in the books (Errata) and the self-evident misspellings and printing errors. The versions differ mainly by size, by the number of the sets of questions and answers, inner structure, not by content. Both versions present compendium of the different aspect of the Slavic world as history, culture, number, settlement, religion, important cities, celebrities (men and women) and aristocracy. The text of *Kratička známost národu Slowanského* served as handbook of elementary facts about Slavic nation, which include also Slovaks. The compendium constitutes the “open source code”. It describes Slavs in bright colors and allows effective defence against attacks on their nationality.

Keywords: Ján Kollár (1793-1852), textbooks, *Čítanka* [*Reading-book*], *Kratička známost národu Slowanského* [*Concise Acquaintance of the Slavic Nation*], Slavic nation, Slavic history, Slavic culture, Slavic religion, important cities, Slavic celebrities, Slavic aristocracy

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

PODOLAN, Peter. Dve verzie Kratičky známosti národu Slowanského Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika*. Historia nova II – 2011 – 1. Bratislava : Stimul, 2011, s. 84-95. [online] Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf>

²⁸ KOLLÁR, ref. 11, s. 173-174.